

YR WYDDFA

Ceir rhai ardaloedd o greigiau anferth yn yr ardal, un wyneb enfawr o graig yw'r Lliwedd; tra bo Crib y Ddysgl yn gymysgedd enfawr o lethrau sgri, clogwyni a drysni caregog. Fodd bynnag, yr un sy'n sefyll allan yw Clogwyn Du'r Arddu, safle rhai o'r chwiliadau botanegol cynharaf yn y mynyddoedd. Tra bo'r clogwyni uchel yn aml a gorchudd o rew ac eira ar adegau, mae'r clogwyni isaf dal yn sefyll allan, gyda Dinas Mot yn fwyaf amlwg.

Castell SH 626513

Bu yna gastell 'caer' hynafol ar ben y graig. Craig ddelfrydol ar gyfer amddiffynfa gan fod creigiau'n codi'n serth ar dair ochr iddi a'i bod yn edrych dros y dyffryn islaw.

Clogwyn y Barcut SH 629516

Anodd penderfynu pa aderyn sy'n gysylltiedig â'r gair barcud, barcut; fe all y gair ddynodi'r boda, boncath: *Buteo buteo*; Cernyweg Canol *bargos*, Hen Lydaweg *barcot*.

Clogwyn Brith SH 641518

Clogwyn 'craig serth, diffwys', mae'r elfen gyntaf yn gysylltiedig a Chernyweg *clog* 'craig serth', Gwyddeleg *cloch* 'maen, carreg'. Fe all y gair brith ddynodi craig amryliw neu gymysgedd o sgri, creigiau a llystyfiant.

Clogwyn y Bustach SH 651535

Arferid cadw da byw yn yr awyr agored hyd yn oed yn oerni'r gaeaf. Fe welir geiriau ac enwau sy'n gysylltiedig â gwartheg yn aml, oherwydd eu pwysigrwydd i ffermwyr cynnar.

Clogwyn Coch SH 605555

Pump o ieithoedd sydd yn y byd i gyd nad oes iddynt air am 'brown; ac mae Cymraeg yn un ohonynt. Rhyfedd o beth o ystyried pa mor gyffredin yw'r lliw. Mae coch yn un o'r geiriau a ddefnyddir ar ei gyfer sawl lliw; cofiwch liwiau'r Robin Goch a'r Cudyll Coch, oren ydynt.

Clogwyn Du SH 606533

Nid du 'tywyll', na du 'cysgodol' chwaith; mae'r clogwyn yn ddu oherwydd ei wlybanaeth,

Clogwyn Du'r Arddu SH 600595

Mae'r rhan gyntaf, sef y Clogwyn Du yn ddisgrifiad syml, yr elfen arddu sydd angen sylw. Ar un adeg ar- 'uwch' + du 'tywyll, dychrynllwyd' oedd y rhesymeg. Yn hwyrach, yr oedd rhai yn tybio mai ffurf fel *ardd* 'uchel' + du 'tywyll, dychrynllwyd' oedd. Gyda'r elfen *ardd* yn gyfystyr a Gwyddeleg *ard* 'uchel, uchder, penrhyn', *airde* 'uchder'. Ond mae'r elfen *arddu* 'uchder' yn ffurf gynnar, o'r Frythoneg **ardu* 'uchder, bryn' yn deillio o'r Celtaidd **ardwo-* 'uchel' a nid oes angen y gweddill.

Clogwyn Gafr SH 636556

Mae'r enw yn cyfeirio at unigolyn; mae yna lawer o eifr yn y dyffryn. Yn y gorffennol, ar fapiau, ac mewn llyfrau dringo, gelwir y clogwyn hwn ar gam fel Craig Fach.

Clogwyn y Garnedd SH 612544

Mae'r clogwyn yn union islaw copa'r Wyddfa, safle gyda charnedd anferth ar un adeg; neu, yn gyfeiriad at ffurf byramidaidd carneddol y copa.

Clogwyn y Gwin SH 576536

Mae gwin yn ffurf lygredig eithaf cyffredin y gair gwyn 'llwydwyn, llwyd golau' yn y dirwedd. Ond fe allai gysylltu'r gair gwinau 'llwytgoch, cochlyd' gyda'r enw, oherwydd lliw y creigiau; nid yw'n debygol iawn fod y clogwyn i'w gysylltu â chynhyrchu gwin os nad roedd yn fan i gasglu'r ffrwythau i wneud Gwin Ysgaw. Clogwyn y gwin 1673 Llawysgrifau Nannau, Clogwyn-y-gwin

1838 AO.

Clogwyn Llechwedd Llo SH 588564

Mae clogwyn llechwedd 'allt, bron' + llo 'epil buwch', unwaith eto yn gyfeiriad at bresenoldeb da byw allan yn y mynyddoedd. Ar un adeg cawsant eu gyrru i mewn i'r buarth, bu 'gwartheg' + (g)arth 'lloc' gyda'r nos i'w cadw'n ddiogel rhag bleiddiaid. Gellir gweld nifer o'r 'llociau' buarthau hyn o hyd fel waliau cerrig mawr, sydd bellach wedi'u difetha; hefyd, y tebygrwydd yw bo sawl corlan defaid yn fuarthau ar un adeg.. Yn gynnar byddai'r ffermwyr yn defnyddio llociau drain ac roeddent i fyny ar lethrau'r brynau yn hytrach nag yn y cymoedd coediog peryglus gyda dim porfa.

Clogwyn Mawr SH 594586

Yn syml clogwyn 'craig' + mawr 'eang, uchel'; ond, erbyn hyn dylai rhywun wedi nodi bod llawer o greigiau gyda'r enw clogwyn yn yr ardal yn hytrach na thermau eraill posibl e.e.. carreg, gallt. Gall hyn fod oherwydd y nifer y clogwyni serth yma yn yr ardal; neu effaith defnydd tafodieithol lleol.

Clogwyn Melyn SH 625506

Term lliw arall a ddefnyddir yn y Gymraeg i ddisgrifio lliw yn amrywio o felyn i frown; gair cyffredin iawn yn y tirwedd.

Clogwyn Pen Llechen SH 642546

Gall y term llechen 'maen llym, llechi' ddynodi craig esmwyth, a dyna'n union beth sydd ar gael yn y man.

Clogwyn y Person SH 617554

Yn ol y son, person 'rheithgor', sef benthyciad o'r Saesneg Canol *person(e)*, anhysbys oedd y person cyntaf i ddringo'r gefn sy'n arwain at y copa.

Clogwyn y Wenallt SH 647527

Mae'n debyg mai'r agwedd sy'n gyfrifol am enw'r clogwyn, wrth edrych i fyny o'r dyffryn, rhain oedd y llethrau cyntaf i ddal yr haul; felly, wen 'gwyn, llachar' + allt 'craig, llethr coediog'.

Craig Ddu SH 618526

Craig sydd yn ddu oherwydd ei wlybaniaeth, ond mae'r graig yn o dywyll hefyd, felly nid du 'cysgodol'.

Craig yr Aderyn SH 640544

Gallai'r enw fod yn ddigon syml, gydag aderyn fel enw ar fan ble roedd adar yn ymgynnull. Fodd bynnag, unigol yw'r gair aderyn; gallai hyn ganiatáu'r synnwyr o debygrwydd i ffurf aderyn, chwedl leol yn ymwneud â'r graig, neu hyd yn oed arwyddocâd mytholegol gynt.

Crib y Ddysgl SH 615552

Fe'i gelwir yn lleol fel Y Grib Ddesgil; gyda desgil fel ffurf amrywiol i ddysgl 'powlen', gair a fenthycwyd o'r Lladin *disculus*. Mae'r grib 'brig, crib' yn ffurfio gwefus y ddysgl, hynny yw, siâp bowlen y cwm neu cirque rhewlifol.

Diffwys Ddu SH 614560

Diffwys Ddu yw'r enw cywir, rhoddwyd yr enw Cyn Las i'r clogwyn gan ddringwyr, and Diffwys Ddu yw'r enw cywir. Mae'r gwir Cyn Las i'w weld uwch y clogwyn, gyda ffurf con arno pan edrychir o'r dyffryn.

Diffwys Ddŵr SH 621561

Diffwys 'dibyn' + ddŵr yw'r enw cywir ar y clogwyn; ond, yr enw a roddir i'r graig hon gan

ddringwyr yw Craig y Rhaeadr.

Dinas Fach SH 632560

Mae'r dinas 'caer' + fach hon, yn graig fach o'i chymharu â Dinas Mot gerllaw.

Dinas Mot SH 626564

Mae'r clogwyn trawiadol hwn yn ffurfio gwrthbwynt naturiol i Ddinas Cromlech ar ochr arall y dyffryn. Ceir chwedl leol fod y Mot dan sylw yn gawr a oedd yn byw yn y ddinas 'caer'. Mae'r enw Mot yn un diddorol, fel arfer mae'n enw sy'n cael ei ddefnyddio i enwi cŵn; mae rhai wedi ei gysylltu â chawr, eraill â bwystfil mytholegol tybiedig yn gwarchod Annwn 'yr arallfyd'.

Dinas Spot yw'r enw a roddir yn y rhestr o enwau yn Nyffryn Peris gan Mr. John E Jones (Ioan Gwynant), yn yr erthygl 'Taith o Lanberis i Gwmdyli' yn yr Herald Cymraeg, Awst 1914 (sydd yn wefan y Llyfrgell Genedlaethol). Yr oedd yn gyfarwydd iawn â'r ardal oherwydd fe'i magwyd yn un o'r tai a oedd yng Norffwysfa (Pen y Pass) ar un adeg. Oes yna gysylltiad yn yr enwau Mot/Spot at wn neu fwystfil chwedlonol? Rhaid nodi bo Mot yn enw cyffredin ar gi. Rhaid cofio'r Wyddeleg *mad/mat* 'ci, blaidd', sydd dal ar gael yn *madadh* 'ci gwyllt' a *madadh-ruadh* 'llwynog'.

Gallt y Llyn SH 620502

Gallt 'clogwyn, llethr coediog' + llyn - sef Llyn Dinas. Fodd bynnag, mae'r clogwyn yn cael ei adnabod yn lleol wrth yr enw Craig y Llyn, roedd hwn i'w weld ar y gyfres mapiau 6" 1888-1915 AO.

Llechog SH 598538, SH 607568

Gall y term hwn ddisgrifio craig lyfn ei wedd; neu, un gyda haenau o greigiau ar osgo; yr ail sy'n berthnasol yma.

Muriau Gwelltog SH 551567

Muriau 'waliau' + gwelltog 'llawer o wellt, glaswelltog'; yn gywir, mae yna llawer o lystyfiant ar y clogwyn.

Y Diffws SH 548574

Ffyrf amrywiol ar y gair diffwys, cyfeiriad at ddibyn dwfn; cyfuniad o'r rhagddodiad negyddol di-'heb ddiwedd' + affwys, 'dyfnder'; i roi syniad o glogwyn mawr.

Ysgar SH 631556

Anodd penderfynu ai ysgar 'rhan, darn' yw hyn; neu, ffurf lygredig y gair esgair 'cefnen' gan fod yr enw yn dynodi sbardun creigiog sy'n arwain i lawr o Grib Goch. Oherwydd llafariad lleol, yr ail esboniad yw'r un tebygol.